Balogh István

Akáckéregbe kapaszkodva

Rövid magyarkanizsai írótáboros idei ott-tartózkodásom idején, 2019. szeptember 6-án, pénteken délelőtt, végigsétálok a József Attila utcán, vizitálgatom, áll-e még a házunk, ahol 1955–57-ben laktunk. Két új, idegen lak áll a telken. Odavan hatalmas kertünk! Nincs meg régi kedves fészkünk. Csak a lelkemben őrzöm még a nagykapu nyikorgását, Hektor kutyánk boldog csaholását, ahogy meghallja léptemet: hazatérek az iskolából.

Az utca épületeinek java új, más, mint amelyet én megismertem. Vizsgálódásaim közben megszólal a nagytemplom öregharangja. A bim-bam szívembe ül, elkapom az akácfa törzsét Majorék háza előtt (Ki tudja, kié most?), mert megszédülök.

1956. november negyedikén reggel álltam így ebben az utcában, s megszólalt a misére hívó nagyhang.

És most egyetlen perc alatt levetíti lelkem újra azt a kegyetlen hónapot, amelyet soha nem gyógyíthat a múló idő.

Gyerek voltam, tízéves, tapasztalgattam, tanulgattam a világot körülöttem. Ám ez a november, egyetlen ilyen hónap eddigi életemben, oly nyomokat drukkolt be a lelkembe, amelyeket azóta sem sikerült kihímeznem, mert a vonalak jórészét nem tudom, milyen színnel kelthetném életre. Pedig jó lenne meghatározni, mert ünnepi asztalunkat e lelkemből fakadó cérnaszálakkal kivarrott futóval illene megtisztelnünk.

1956 novemberének első vasárnapja.

Negyedike.

Reggel arra ébredtem, hogy anyánk sír. Ül az asztal mellett, arca két tenyere között, rázkódik egész teste, és néha felzokog.

Apánk, magyarkanizsai utászok egyike, akinek Kanizsától Horgos felé nyúlt az öt kilométere, ott ül vele szemben, néz a semmibe, a szoba sarkába. Lábához Foltos cicánk törleszkedik, de apánk észre sem veszi a kedvességet. A kicsiny, barna Orion néprádióból, amely a magyar időkből maradt családunkra, valami zene hallatszik, idegenül ható muzsika.

Fölkelek az ágyból, de mire hozzájuk érek, megszakad a zene, és az ismerős hang, Nagy Imre megnyilatkozása betölti a konyhát:

– Itt Nagy Imre beszél, a Magyar Köztársaság Minisztertanácsa Elnöke! Ma hajnalban a szovjet csapatok támadást indítottak fővárosunk ellen azzal a nyilvánvaló szándékkal, hogy megdöntsék a magyar demokratikus kormányt. Csapataink harcban állnak! A kormány a helyén van! Ezt közlöm az ország népével és a világ közvéleményével!

Hamarosan idegen nyelveken is szövegeket mondanak, alighanem a miniszterelnök szövegét mondják, s számomra az a furcsa, hogy Nagy Imrét úgy nevezik Imre Nagy.

A szünetekben érdekes egyházi zene hangzik, anyánk is megnyugszik kissé, arca megenyhül, apánk meg lábával arrább löki a Foltost:

– Sicc innen!

Fölkapom a cicát, visszabújok vele az ágyba. Foltos boldogan dorombol.

Ezen a vasárnapon eljött velünk apánk is a nagymisére. Megtelt emberekkel a magyarkanizsai nagytemplom, s a nép lélegzetét visszafojtva hallgatta a prédikációt. Az asszonyok néha eltakarták tenyerükkel arcukat, a férfiak meg komorak voltak, s amikor a plébános úr azt kérte tőlünk, imádkozzunk, híveim, testvéreinkért, a szabadságunkért, az üldözöttekért, azokért, akik mindnyájunkért tesznek, akiket áldjon meg a Mindenható, és óvja meg őket minden bajtól az Úrjézus. Szívünkből mondtuk a könyörgést, közös hangunk szárnyalt a mennyezeti freskó felé, amely számomra a mennyországot jelentette, és Szent György felé, aki ott állt a gyóntatószék mellett, épp a sárkánnyal viaskodott, s lándzsáját a szörny szájába mártotta, meg Jézus felé is, aki a plébános úr mögött szenvedett a keresztjén. Töviskoronája alól, haja közül kibuggyanni láttam vérét.

Az esős, hűvös novemberi napokban megváltozott a mi világunk. Először csak szállingóztak, aztán tömegesen jöttek városkánkba a magyarországi *menekültek*. Az úton baktattak, férfiak, nők, kicsik és nagyok, apámnál rendre megálltak, kérdeztek tőle ezt-azt, pihentek kicsit, aztán elindultak. Magyarkanizsán befogadó tábort létesítettek a számukra. Naponta megesett, hogy kiérve az ebéddel gyorsan visszafordultam, vizet hoztam a kútról a megpihenő embereknek. Vagy két kilométerre volt oda a kút, nekem nem esett nehezemre a pedálozás, ők meg igencsak el voltak szomjazva, mire apámhoz értek. Legtöbben Szegedről és környékéről kerekedtek fel, meséltek nekünk ottani történésekről, borzalmakról is. Valami sörkerti lövöldözésre emlékszem, arról szólt akkor a szemtanú, hogy a falakon ugráltak át, iszkoltak

minden irányba az emberek, segítették egymás menekülését, meg taposták is félelmükben egymást, mert a sörkert egyetlen bejáratánál *ávósok* álltak, és derékmagasságból géppisztolyozták a tömeget. Ez a szemtanú magyarázgatta nekem, kik az ávósok. Nem értettem teljesen meg a mondandóját, de mesélőm nagyon szidta őket, így az ülepedett le a lelkemben, ezek rossz emberek.

Apánk könnyebben megértett mindent.

– Terem errefelé ebből a fajtából is – bizonygatta az ávósokról regélőnek.

Szinte mindenki azt kérdezte tőlünk, merre menjünk tovább?

– Egyenesen, végig az úton – irányította őket apánk. – A Szent János szobornál várják magukat. Menjenek nyugodtan, nemsokára odaérnek.

A gyerekek elcsigázódtak, mire Magyarkanizsához értek. Harminc-negyven kilométert gyalogoltak eddig, keveseknek sikerült valamilyen szállítóeszközre felkapaszkodnia. Apánk sokszor átadta ebédjét az eléhezett csöppségeknek, megelégedéssel szemlélte majszolásukat. A szülők hálálkodását félbeszakította:

– Ne köszönjenek semmit, én olyat cselekszem, ami természetes.

Este, ha hazatért, mindig megdicsérte anyánk főztjét, és színesen ecsetelte szülénknek, milyen színekben játszottak a gyerekszemek, míg édesanyjuk etette őket. Anyánk először meg-megjegyezte, apuska, te meg éhen maradtál, de apánk leintette őt, dehogy maradtam, dehogy maradtam! Anyánk néhány nap múlva nagyobb edényben csomagolta apánk ebédjét.

November utolsó hetében egy házaspár érkezett meg hozzánk, az első slajszhoz, három gyermek velük. A kicsit az apa hátizsákban cipelte, a nagyobbak gyalogoltak, inkább már sántikáltak

– Nem bírom tovább – lépett apánkhoz a férfi. – Megpihenhetünk?

– Üljenek ide! – terítette le esőköpenyét apánk a zsilipház szélvédett oldalán.

A férfi letette a hátizsákot, amelyből egy kipirult arcocska nézett rám, megtört, vizenyős szemecskékkel.

– Beteg a kicsi – mondta a néni, s babusgatni kezdte a csöppséget. – Sírni sincs már ereje.

Apánk ebéddel kínálta a családot.

Az apa félreült, az oldalát kezdte kiszabadítani.

– Utánunk lőttek. Pedig átértünk már, de azért lőttek. Eltalálták az oldalamat.

Apánk a férfihez guggolt.

– Megjártam a Kárpátokat. Mutassa!

Véres volt nagyon a férfi ruhája, inge, gyolyóütötte lyuk elől-hátul.

– Szerencséje volt – mondta apánk. – Horzsolta a testet a golyó.

Az anya felsikoltott:

– Elájult Terike!

Apánk rám nézett.

– Elbírod?

– Elbírom – mondtam.

Apánk vállamra akasztotta a hátizsákot.

– Nem is nehéz.

– Bicajra, fiam! Menj Kosztolányi bácsihoz! Mutasd meg neki a kislányt, és mondd el, sebesült férfi van az első zsilipháznál.

Kosztolányi doktor bácsi, a híres magyar költő, Kosztolányi Dezső öccse, aki akkor magyarkanizsai orvos volt, éppen sétára indult volna, kilépett már a házból, a kutya elkezdett körözni az úton.

– Doktor bácsi, doktor bácsi! – kiáltottam.

A kutya előbb reagált, mint a gazdája, boldogan csaholt vissza a hangomra, futni kezdett felém, majdnem lelökött a kerékpárról, mert ugrálni kezdett rám, ahogy elért. A doktor bácsi megállt a kiskapu előtt, várt.

– Ez a kislány nagyon beteg – lihegtem.

A doktor bácsi leakasztotta hátamról a csomagot. Félrefordult akkorra már a fejecske, szemei bezárultak, s arcocskája fehérre sápadt.

A doktor bácsi bevitte a csöppséget, injekciót adott neki, a pici nem sírt.

– Az apja megsebesült. Utánuk lőttek, azt mondta. Apuka üzeni a doktor bácsinak, az első slajsznál vannak.

– Szaladj át a szomszédba, Jani bátyádhoz! Mondd neki, én üzenem, azonnal induljon a sebesültért!

Gazdag Jani bácsi befogott a kocsiba, és trappban indult.

Visszatértem a Kosztolányi-házba a bicajért.

– Súlyos tüdőgyulladása van – dünnyögte maga elé az orvos. – Jó, hogy siettél vele. Baj is történhetett volna.

Aztán megsimogatta a hajam:

– Ügyes gyerek vagy, Pista!

Indultam vissza apánkhoz a kosárért meg az edényekért.

Útközben találkoztam Jani bácsiékkal. A két szürke most lassan poroszkált. A kocsiderékban, pokróc alatt ott voltak a gyerekek meg a szülők. Ismerősként intettünk egymásnak.

Odakint apánk azt mondta:

– Szerencséjük volt. Nagy szerencséjük. Ilyen az élet! Szerencse is kell hozzá.

A szerencse szót mondta ki ezután majdnem mindegyik *vándorló*, (apánk így nevezte a hazájukat elhagyókat, a *menekült* szót soha ki nem ejtette a száján) mert rendre arról számoltak be apánknak, hogy őrzik már a határt, lövöldöznek, még a határon át is, nem érdekli őket a nemzetközi jog.

Magyarkanizsán három helyen alakítottak ki befogadó tábort. A vasútállomásnál az idősek otthonában, amelyet mi szegényháznak neveztünk, mert a Ferencjóska idején annak épült; a központban, az inasiskolában és a népkertben, a fürdő épületeiben. Az inasiskola ablakai közvetlenül az utcára néztek, így a járdán rendőrök silbakoltak, megtiltották a helybélieknek az arra járást. A népkertet lezárták, minden oldalról járőröztek, nem engedtek se ki, se be senkit.

Mi, gyerekek, azért is bejártunk, mert megtehettük, hiszen minden bokrot ismertünk, titkos utakat építettünk ki már hónapokkal előbb. Nem a Népkert miatt, hanem a futballpálya miatt. Ugyanis a Népkert északi oldalán helyezkedik el a sportpálya. Mivel Magyarkanizsán híres cserépgyár üzemel vagy száz éve, selejtes cserepekből szárazon rakták körül a pályát, ez volt a kerítés. Jó magasan ívelt a cserépszalag, átugrani rajta a felnőtteknek sem sikerülhetett észrevétlenül. Mi viszont gondos munkával a talaj fölött kiszedegettük a hevenyészett falból a cserepeket, olyan réseket képeztünk, hogy átbújhattunk rajta. Így lógtunk be a meccsekre. Kívül-belül benőtte a gaz a réseket, s vigyáztunk is rá, hogy ez a természetes rejtezés épen maradjon. Akkor mentünk be a Népkertbe, amikor csak akartunk, hiába őrizték marcona fogdmegek. Pontosabban: világos nappal mehettünk be, mert sötétedéssel éberebbek lettek a járőrök, meg takarodó után a lakóknak szobájukban kellett tartózkodniuk, a mozgó alakokat elkapdosták.

Kis csapatunk, amelyik a hét két-három délutánján a Népkertben időzött, mert ott mindenfélét lehetett játszani, cowboyt, Tarzant, katonásdit, bújócskát, számháborút, közben minden fát megmásztunk, a tiltott időben is megjelent a régi helyen. A tábor gyerekei fedeztek fel bennünket először, ők beszélhettek rólunk, mert hamarosan megjelent néhány felnőtt is, férfiak, kérdezgettek tőlünk mindenfélét, mi meg válaszolgattunk. A vége az lett, hogy kiszedték belőlünk, mindennap be tudunk észrevétlenül jönni.

– Hozzatok pálinkát! – mondták.

Cserébe töltőtollat ajánlottak. Egyikünknek sem volt még töltőtolla, csábított bennünket nagyon az üzlet. Csakhogy a pálinkát pénzért adták a bögrecsárdákban, a kocsmákban meg még drágábban, s nekünk pénzből volt a legkevesebb.

Otthon elmondtam anyánknak népkerti kalandunkat. Anyánk megijedt, tiltotta tőlem a Népkertet, verést ígért, ha nem hallgatok a jó szóra. Nem is lett töltőtollam csak évekkel később, de néhány pajtásom az iskolában eldicsekedett szerzeményével, Kovács Gabi, a csapat vezére (bukott már, idősebb volt tőlünk, fizikai fölénye eredményezte elsőségét) be is hozta a töltőtollat az iskolába, s tintával íráskor elővette. A tanító bácsi elkérte tőle:

– Honnan van, Gabikám?

– A menekültektől.

S kedves mentorunk, Pató Ferenc kiszedte a vezérből, aztán szép lassan belőlünk is, hogy pálinkáért cserébe szinte minden beszerezhető: töltőtoll, óra, nyaklánc, bicska. A tanító bácsi eltetette velünk a tintát-tollat, s arról beszélt nekünk, hogy nem szép elvenni, kicsalni más emberektől a javaikat, különösen nem olyankor, ha azok kiszolgáltatott helyzetben vannak.

– Mit szeretnének még a bentiek? – kérdezte tőlünk Feri bácsi.

– Csak pálinkát akarnak. Mindig azt kérnek – válaszolta Gabi. – Más nem kell nekik. Szalonnát is vittünk be, de az nem érdekli őket. Csak a pálinka.

November utolsó napjaiban elküldött anyánk a borbélyhoz. Szerettem Imre bácsihoz járni, mert nála volt Magyar Szó, a napilapunk, s ha nyiratkozni mentem, át is lapoztam az újságot, bele is olvastam. Három lépcsőn kellett felkapaszkodni a bejárati ajtóhoz, mely fölött ott függött a réztányér. És csöngőt szólaltatott meg az ajtó, ha valaki belépett a tükrös műhelybe. Odabent többen várakoztak, leültem én is a pad végére egy bácsi mellé, aki kezében tartotta a Magyar Szót, keze fölött belenéztem a szétterített újságba.

– Tudsz te olvasni? – kérdezte a bácsi.

– Tudok.

– Én nem látom csak a címeket. De szeretném tudni, miről is szól ez az írás. Fölolvasod?

És kezembe adta a bácsi a Magyar Szót. A harmadik oldalon állt az írás, amely arról tudósított, hogy Nagy Imre társaival elhagyta a jugoszláv követség épületét. Azért mentek el, mert a kormány garanciát adott, hogy bántatlanul hazamehetnek. Miután beszálltak a buszba,

magyar katonák helyett szovjetek telepedtek hozzájuk, fegyveresen, és ismeretlen helyre szállították őket.

– No, akkor ennek is teljesen vége van – törte meg a műhelyt betöltő csöndet egy bajuszos bácsi.

Az öreg, aki mellettem ült, megköszörülte a torkát.

– Hallgassanak meg, emberek!

Mindenki a szomszédom felé fordult, még a székben ülő vendég is. Imre bácsi rámordult, erre ő a tükörből szemlélte a mesélőt. Én nagyon szerettem hallgatni az öregeket, ha élményeikről regéltek.

– Szóval – kezdte a bácsi, – én annakidején, a nagy háborúban megsebesültem Galíciában és Krakkóba kerültem a katonakórházba. Lábadozó koromban kijártam az épületből, bebarangoltam a várat, a tereket, a piacokat, mindent. Hát az egyik ligetben láttam egy bábszínházat. Zsinegen vezette a bábos a bábját, és olyan volt az az oktalan jószág, akár hiszik, akár nem, mintha élne. Az előadás végén ki is jött közénk a mutatványos, ott lépdelt mellette a bábuja is, rendesen rakta a lábát, mozgatta a kezét, a fejét, integetett, éppen csak meg nem szólalt. Hát ilyen *bábjátékos* ez a Kádár! – csuklott el a bácsi hangja. Nyelt egyet, kisvártatva folytatta: – Elintézte a Rajkot, most meg kiradírozta a Nagy Imrét is. Minden ellenségét a *madzagján* rángatja.

– Nemsokára mindnyájan Kádár madzagján lógunk – fordult felénk szappanos ujjával Imre bácsi.

– Legázoltak bennünket – szólalt meg egy fiatalabb, magas férfi.

A tükör előtt egy idős, szerb ember ült, Ilija bácsi. Szappanos képével felénk fordult, és permetezni kezdte a szappanhabot:

– No, gembeši, dobili ste ono, što ste zaslužili! (No, gömbösök, megkaptátok azt, amit megszolgáltatok!)

– Fordulj vissza, Ilija – mordult rá mérgesen Imre bácsi, a borbély, – és ne beszélj hülyeségeket borotválás közben, mert véletlenül elvágom a torkodat!

Ilija bácsi erőltetetten nevetni kezdett, de hirtelen köhögés tört rá, összefröcskölte szappanhabbal a tükröt.

– Szépen olvastál, kisfiam – dicsért meg az idős bácsi. – Ki a tanítód?

– Pató Ferenc.

– Isten éltesse sokáig! Megérdemli.

Ilija bácsi távozáskor a műhely közönsége felé fordult, kárörvendő arccal, tiszta magyarsággal ezt kérdezte tőlünk:

– No, gömbösök, hogy ityeg a fityeg? Hogyan tovább?

– Vigyen el az ördög! – fakadt ki a hokedlin ülő öreg bácsi.

– Ezt sem hallottam még magyarul beszélni! – jegyezte meg a fiatalabb, magas férfi.

– Tudott ő magyarul, amikor az neki hasznos volt – jegyezte meg Imre bácsi. – Dehát úgy hozta a sorsa, hogy most ilyen gatyában járhat. Különben nem árt a légynek sem. Csak szeret kicsit piszkálni bennünket.

– Vagy száz évig piszkálgatnak majd minket! Hol szóban, hol ilyen-olyan tettekkel. Tán még a pofánkba is vernek, csak azért, mert magyarok vagyunk. Kiköpjük mi még a pirost, meglátja, aki megéri! – jövendölt a hokedlin ülő bácsi.

Majorék háza még a régi a magyarkanizsai József Attila utcában. Két kézzel ölelem én ott az akácfa törzsét, révedezésem messzire ragad, ám nyílik a kapu, egy fiatalember lép ki rajta.

– Rosszul néz ki! N nincs valami baja? – kérdezi.

– Nincs – mondom szürkén.

– De fogja az öreg akácfa törzsét. Szédül?

– Ezt a fát én ismerem – simítom meg a kérget.

– Tényleg?

– Tényleg.

Ellépek a fától, el a magyarkanizsai József Attila utcától, annak lelkembe plántált egyes számú láthatatlan házától.

Másnap, 2019. szeptember 7-én beülök a nagytemplom reggeli miséjére. Gyönge negyedház, ahogy a színházas mondaná. Plafonon a régi mennyország, idelent Szent György még mindig öli a sárkányt.

– Miatyánk, aki a mennyekben vagy..!

– Mikor lesz már ennek vége? – szorul el a szívem.

Mise végén idegenek közelítenek felém, meleg, testvéri kézfogás.

Kivonuláskor ragyog ránk az áldott Nap.